

Ijskelder is koelkast van weleer.

Restanten hebben status van rijksmonument

Het is nog maar de vraag of het deze winter voldoende heeft gevoren om ijskelders te voorzien van 'koelementen'. Gelukkig is dat nu ook niet meer nodig. De gegoede burgerij had vroeger wel een ijskelder om in de zomer te kunnen koelen. Ook in Scherpenzeel.

Een ijskelder is meestal een gemetselde, met aarde bedekte en vaak door bomen beschaduwde kelder, die in de winter gedeeltelijk met ijs wordt gevuld en waarin in de zomer voedsel en drank koel kan worden gehouden of zomers ijs wordt uitgehaald voor het koelen van producten binnenshuis. Sinds het midden van de zeventiende eeuw (en tot de opkomst van de koelkast) beschikten veel buitenplaatsen en landgoederen over een ijskelder. Vroeger waren er honderden in ons land te vinden. 's Winters werd ijs uit de vijver gehakt dat fijngestampt en vermengd met zout en stro in de kelder werd gebracht. Het ijs werd niet altijd kapotgeslagen. Een andere techniek was de ijsblokken heel te laten en zo compact mogelijk te stapelen. Bij het vullen van de kelder werd vaak met opzet water of pekkel over het ijs gegoten om de blokken één geheel te laten vormen. De ingang van de kelder ligt meestal op het noorden.

Restanten

In het park bij Huis Scherpenzeel liggen ten oosten van het Huis de restanten van wat eens een ijskelder was. De achthoekige vorm is uniek voor Nederland en is waarschijnlijk een ontwerp van Samuel van Lunteren, de architect die ook Huis Scherpenzeel midden negentiende eeuw het tegenwoordige aanzien heeft gegeven. Aan de hand van gegevens van rentmeester Housterman en gemeenteambtenaar Vonk heeft Chris Sangers al in 1977 een reconstructietekening gemaakt. In het

archief van Oud-Scherpenzeel is zegge en schrijve één (onduidelijke) foto van de ijskelder te vinden. Op de achzijdige onderbouw van de Scherpenzeelse ijskelder rustte een piramidevormig, rieten dak. Dit was in de jaren zestig van de 20e eeuw helaas zo vervallen dat het is afgebroken. Niet iedereen had een ijskelder in zijn tuin, het waren vooral de gegoede burgerij en adellijke families die daar gebruik van maakten. Dat had overigens niet zozeer met de kosten te maken. Sommige ijskelders bestonden uit niet meer dan een kuil die werd afgedekt met riet of stro. Daarboven werd dan een eenvoudige hut gemaakt. Belangrijk was dat het smeltwater gemakkelijk in de bodem kon wegvloeien en het ijs goed was geïsoleerd. Ook vissers maakten beroepshalve gebruik van ijskelders. De ijskelder bevond zich gewoonlijk vlakbij een gracht of vijver.

Afmetingen

De muurtjes van de ijskelder bij Huis Scherpenzeel waren oorspronkelijk een meter hoog, 60 centimeter stak boven de grond uit en de ijsruimte zat 40 cm in de grond. Waarschijnlijk was de kelder niet dieper gegraven vanwege de hoge grondwaterstand. De afstand van het ene muurtje tot een tegenoverliggend ander muurtje bedraagt vijf meter. Een stevige muurplaat van ongeveer 10 cm dik was bevestigd op de zware ijzeren bouten waarvan er in elk muurtje twee waren gemetseld. In de restanten van de muurtjes zijn deze bouten nog altijd zichtbaar aanwezig. De muurplaat hield de kapconstructie vast. Op iedere hoek van het achtkantige onderstuk gingen vermoedelijk de spanten omhoog. Ze waren bovenaan bevestigd op een korte dikke paal. De spanten vormden gezamenlijk een gesloten piramide om de korte paal heen. Dwars over de spanten zaten de latten waaraan rietbundels van de dakbedekking werden bevestigd. De toegang tot de kelder bestond uit een klein portaaltje met een buiten- en binnendeur. In het metselwerk waren sponningen voor drempels en posten van deurkozijnen. De zijmuurtjes van het portaal waren afgedekt met 5 cm dikke plavuizen, waarop waarschijnlijk een balkje van 5 cm zat om op gelijke hoogte met de muurplaten ernaast te komen. Het portaaltje was van binnen met planken bekleed en had ook een houten zoldering. De zijwanden van het portaal waren van buiten met riet bekleed en er was een rieten dakje boven, dat vloeiend in het puntdak van de kelder overging. De bodem van de ijskelder bestond uit twee lagen van losse stenen, waardoorheen het smeltwater gemakkelijk in het zand van de ondergrond kon afvloeien. In Scherpenzeel werd het ijs in de kelder voornamelijk geïsoleerd met mos i.p.v. riet of stro.

Rijksmonument

Omstreeks 1967 was de ijskelder nog volledig in tact, maar nu zijn slechts delen van de achtkantige onderkant nog aanwezig. De kelder heeft de status van rijksmonument en is één van de acht onderdelen van rijksmonument Huis Scherpenzeel. De ijskelder is van belang vanwege de ligging naast de grote vijver, wegens het bijzondere type en als onderdeel van de 19e -eeuwse buitenplaats Huis Scherpenzeel. Eind jaren 70 toen plannen voor restauratie van Huis Scherpenzeel werden ontwikkeld, stond ook de ijskelder op de nominatie gerestaureerd te worden. Helaas is het er toen niet van gekomen.

Februari 2019